

1. Голант Е.Я. Некоторые принципиальные вопросы развития самостоятельности школьников / Е.Я.Голант. – Уч. зап. ЛГПИ. – Т.52. – 1944. – С.11.
2. Данилов М.А. Воспитание у школьников самостоятельной и творческой активности в процессе обучения / М.А.Данилов // Сов. педагогика. – 1961. – №8. – С.33.
3. Джежелей О. Система вправ: слухаємо, говоримо, читаємо і пишемо / О.Джежелей // Поч. школа. – 2000. – №5. – С.3-5.
4. Дорошенко О.А. Нестандартність при вивченні української мови в середній школі / О.А.Дорошенко // Поч. школа. – 1990. – № 3. – С.14.
5. Захарчук Н. Новий напрямок у навчанні – нові можливості розвитку дітей / Н.Захарчук // Поч. школа. – 2000. – №4. – С.15.
6. Коба А. Нетрадиційні форми навчання / А.Коба // Поч. школа. – 1993. – № 8. – С.11-13.
7. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учня / О.В.Скрипченко – К.,1974. – С.26.

Т.П.Гонкало,
аспірант,
Криворізький ДПУ

МУЗИЧНІ ЗДІБНОСТІ УЧНІВ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ УМІНЬ

У статті висвітлюються складові музичних здібностей учнів, які впливають на якість формування вокально-хорових умінь, розкриваються компоненти музичних здібностей, розглядаються поняття «музичний слух», «почуття ритму», «музична пам'ять», аналізуються недоліки музичного слуху.

Ключові слова: музичні здібності, виконавські здібності, музичний слух, вокальний слух, почуття ритму, музична пам'ять, голосовий апарат, вокально-хорові уміння.

В статье описываются составные части музыкальных способностей учащихся, которые влияют на качество формирования вокально-хоровых умений, раскрываются компоненты музыкальных способностей, рассматриваются понятия «музыкальный слух», «чувство ритма», «музыкальная память», анализируются недостатки музыкального слуха.

Ключевые слова: музыкальные способности, исполнительские способности, музыкальный слух, вокальный слух, чувство ритма, музыкальная память, голосовой аппарат, вокально-хоровые умения.

This article is reflected the describes components of musical abilities of pupils that affect the quality of forming vocal-chorus abilities, within components musical abilities, discusses such a notion as "musical ear", "feeling rhythm", "musical memory", examines the shortcomings of the musical ear.

Key words: musical abilities, performing abilities, musical ear, vocal ear, feeling rhythm, musical memory, voice device, vocal-chorus abilities.

Постановка проблеми. У сучасних умовах справа розвитку хорового виконавства формується у практичній діяльності державних організацій, спроможних задовольняти потреби дітей у хоровій діяльності. Процес навчання у музичній школі, де що відрізняється від процесу навчання у загальноосвітній школі. Музичні школи не є обов'язковими, вони повинні надавати початкову музичну освіту усім бажаючим. Останнім часом суспільство втрачає потребу у спілкуванні з мистецтвом, зокрема з хоровим, то як наслідок музичні школи повинні приймати до своїх лав учнів з середніми, навіть зі слабкими музичними здібностями. Таким чином, перед викладачами постає складне завдання – діагностувати музичні здібності дітей та спрямувати роботу таким чином, щоб учні навіть зі скромними музичними здібностями могли в процесі навчання оволодіти складними вокально-хоровими вміннями.

На сучасному етапі розвитку музичної педагогіки об'єктивне діагностування та оцінка голосових, загально-музичних, психофізіологічних та музично-виконавських здібностей дитини має велике значення для процесу формування вокально-хорових умінь учнів. В основі різноманітних проявів музичних здібностей лежать певні фізіологічні нахили, спрямованість та активність психіки учня, багата пам'ять та вміння логічно мислити. Досвід показує, що уважне ставлення викладачів до особистості дитини, до її музичних потреб та нахилів допоможе учням розкрити музичні здібності та у повній мірі сформувати у них вокально-хорові вміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку музичних здібностей вже досліджувались багатьма вченими. У цій галузі вже накопичений великий практичний досвід, який зафіксований у підручниках з сольфеджіо, хору, вокалу. До таких праць ми відносимо підручники Д.Алексєєва, А.Барабошкіної, Д.Блюма, Н.Боголюбової, Н.Ветлугіної, Ж.Володченко, О.Давидової, В.Доронюка, Н.Ладухіна, А.Островського, С.Оськіної, Г.Струве, О.Юрка.

Підручники цих авторів відрізняються різноманітністю методів та форм визначення та розвитку музичних здібностей учнів. Разом з тим недостатньо уваги були приділені питанню диференційованого підходу до формування вокально-хорових умінь у учнів з різними музичними здібностями, яке гостро стоїть на сучасному етапі розвитку музичної педагогіки.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті – визначити складові музичних здібностей учнів необхідних для формування вокально-хорових умінь, розкрити поняття «музичний слух», «почуття ритму», «музична пам'ять», проаналізувати недоліки музичного слуху.

Виклад основного матеріалу дослідження. Велике значення, на всіх етапах навчання в дитячій музичній школі, має вивчення та аналіз музичних здібностей учнів. Розпочинаючи вокально-хорову роботу з учнями викладач мусить перш за всебічно вивчити їхні індивідуальні музичні здібності, до яких ми відносимо:

– загально-музичні здібності, які включають в себе особистісне відношення до музики (інтереси й переваги), готовність виконувати музичні завдання.

швидкість реакції, наявність музичного слуху, музичну пам'ять, почуття ритму;

- *музично-виконавські здібності* – здібність відтворення (виразність виконання, музичність, емоційна чутливість, почуття стилю, здібність до творчості, імпровізації), якісні характеристики вокального звучання (інтонація, динаміка, тембр, дикція);

- *психофізіологічні особливості* – тип нервової системи, здібність утримувати увагу, пам'ять, спостережливість, уява, творча фантазія, ставлення до навчання, швидкість формування умінь, наполегливість у подоланні перешкод.

- *індивідуальні вокальні дані* – сила звуку, гучність, звуковисотний та динамічний діапазон, дзвінкість голосу, рівність тембрового звучання, дикція, артикуляція, дихання, тип голосу.

У навчально-виховному процесі важливим є проявлення слухо-моторних задатків і здібностей учнів. Перед тим як почати формувати вокально-хорові уміння вчителю необхідно пересвідчитися чи мають учні музичний слух, почуття ритму та музичну пам'ять.

Музичний слух являє своєрідну людську здібність, яка значно відрізняється від біологічного слуху, яка розвивається при набутті знань, умінь, досвіду. Під музичним слухом педагогіка розуміє «здатність школяра визначати висоту звука і повторювати його голосом» [1, с. 142]. Музичний слух, як визначає В.Доронюк, – «здібність учня сприймати, уявляти та відтворювати висоту музичних звуків голосом або на музичних інструментах» [1, с. 142].

Музичний слух – це складне, комплексне, багатогранне явище. Він контролює усі види музичної діяльності та є основою формування умінь. В залежності від роду діяльності музичний слух поділяють на декілька різновидів. Так на заняттях з музичної літератури застосовують наступні види музичного слуху: 1 – здатність слухового сприйняття музики, що звучить та відтворення музики, або зовнішній музичний слух; 2 – здатність внутрішньо чути та відтворювати музику – внутрішній музичний слух, або внутрішня слухова уява. Розподіл слуху на зовнішній та внутрішній умовний, так як вони взаємопов'язані. Але саме внутрішній слух впливає на музичний слух у цілому [4, с. 5].

На уроках з сольфеджіо важливого значення набуває: абсолютний, відносний та внутрішній слух. Абсолютний слух – здатність визначати, відтворювати висоту окремого звука або співзвуччя, називати його згідно з нотним записом, відносний – здатний впізнати або відтворювати висоту звука шляхом порівняння його з іншими звуками за висотою або відповідно до музичних інтервалів та внутрішній слух – здібність уявити музику у свідомості, внутрішньо чути її переживати, не виконуючи і реально не слухаючи її відтворювати в пам'яті, читаючи ноти чи записуючи її в процесі творчості [1, с.142].

На заняттях хору неабияке значення набуває мелодичний та гармонічний слух. Мелодичний слух – звуковисотний слух у його проявах відносно

одноголосної мелодії. Звуковисотний слух стосовно багатоголосся називають гармонічним слухом [3, с. 93]. Музичний слух може бути більш або менш розвинений. В основу музичного слуху поставлене почуття ладу. Відчуття ладу формує і сприяє розвитку мелодичного та гармонічного слуху. Слабкий розвиток ладового слуху негативно впливає на здатність відтворення мелодії голосом. Не досить сильне відчуття взаємозалежності звуків усередині ладу, стійкості й нестійкості, заважає дітям вірно співати. У дітей із слабкорозвинутим ладовим відчуттям немає внутрішньої опори при співі. Вони відтворюють голосом звуки мелодії, не відчуваючи їхньої взаємозалежності один від іншого [2, с. 99].

Крім перерахованих вище видів музичного слуху існує вокальний слух, що проявляється у здібностях уловлювати не тільки співацьке звукоутворення, відрізнити його від неправильного, але м'язово відчувати роботу голосового апарату. Такі якості розвиваються поступово. Опираючись на музичний слух, учні формують співочу техніку, куди входить звукоутворення, звуковедення, дихання, тембр, резонатори, тобто вокальний розвиток. Проте і сам вокальний слух розвивається не ізольовано від вокальної моторики, а безпосередньо під її впливом. Річ у тому, що слухові сприйняття, так само як зорові та дотикові, здійснюються за принципом моделювання об'єкта, що сприймається. Ковзання погляду по предмету, який сприймається рух руки по ньому повторюють форми цього предмета, копіюють його особливості. Звідси в нашому уявленні виникає модель предмета. Аналогічну роль у слухових сприйняттях відіграє вокалізація. Таким чином, розвиток вокальної моторики є найважливішою опорою виховання музичного слуху.

Паралельно з музичним слухом учням необхідно мати почуття ритму. Ритм – закономірне чергування музичних звуків, один з основних виразників музичних засобів [1, с.142]. Ритмічне виховання — система художнього виховання, яка використовується для розвитку музичного слуху, музичної пам'яті, слухо-моторної уваги, пластичної виразності [1, с.142]. Відчуття ритму можна виховувати при наявності музичного слуху. Але слід зауважити, що це вроджене відчуття. Напевно тому при перевірці музичних здібностей дітей під час вступу у музичну школу перевіряють спеціальними вправами. У результаті оцінки виконання цих вправ приймається рішення про зарахування або відмову.

Під час навчання в музичній школі вагомим є процес формування музичної пам'яті. Музична пам'ять є вродженою властивістю. Приступаючи до засвоєння співочого матеріалу, вчителю слід врахувати існування індивідуальних відмінностей пам'яті, типу пам'яті взагалі. Розрізняють зоровий, слуховий, руховий, мішаний типи пам'яті. Для формування музичної пам'яті найбільш важливим є слуховий тип музичної пам'яті, але під час виконання різних видів завдань учні повинні уміти застосовувати й інші види пам'яті. Так, наприклад, учні можуть запам'ятовувати мелодію не тільки завдяки слуховому, а й в зоровому (написані ноти та їх тривалість) типу

музичної пам'яті. Спів з нот сприяє формуванню зорової та внутрішньослухової музичної пам'яті.

Таким чином, для успішного формування вокально-хорових умінь необхідно, щоб основні музичні здібності (музичний слух, почуття ритму та музична пам'ять) були в наявності кожного учня, тільки тоді робота вчителя буде успішною.

Формування вокально-хорових умінь учнів старших класів складають певну складність. Нерідко відсутність у деяких учнів початкових вокально-хорових умінь, які повинні бути сформовані у молодших класах, призводить до того, що більш складний репертуар учні виконувати не спроможні, а простий, доступний їм не цікавий. Саме тому вчитель з перших занять повинен ретельно вивчити індивідуальні музичні здібності кожного учня, їх вокально-хорову підготовку та, виходячи з цього, спланувати подальшу роботу над формуванням вокально-хорових умінь у кожного учня окремо з урахуванням його музичних здібностей.

У повсякденному житті ми використовуємо свій глос, як засіб спілкування або вираження свого настрою, тобто використовуємо його підсвідомо. При використанні голосу, як музичного інструменту відмінність полягає в тому, що перед учнем постає проблема свідомої координації роботи всіх органів, які беруть участь у співі. У кожного учня музичних слух відрізняється як позитивними особливостями, так і недоліками, які у одних учнів виявляються у більшій мірі, у інших у меншій, у одних легше направляються, а у інших складніше. Недоліків музичного слуху в учнів багато. Ми звернемо увагу на ті, з якими викладач найчастіше стикається при формуванні вокально-хорових умінь [4, с.6].

Нестійкоінтонуючі діти – це важлива проблема вокально-хорової педагогіки. Відомо, що однією з основних причин поганого інтонування є відсутність у дітей вірної координації між слуховим явленням і його втіленням голосом. Вважається, що це зумовлено відставанням розвитку відповідних частин кори головного мозку. Дитина не володіє своїм голосовим апаратом, не має умінь формування співацького звуку, не вміє ставити у зв'язок свої слухові відчуття з діяльністю органів слуху. Є ще й інші причини: невміння утворювати співацький звук, керувати диханням; відсутність координації між голосом і слухом, а також хвороби слухового і голосового апаратів [2, с. 99].

Слід пам'ятати про те, що музичні здібності у дітей розвиваються поступово, у процесі навчання, тому ми не можемо позбавляти занять співом дітей із слабзорозвиненим слухом і голосом. Таким учням слід приділяти більше уваги. Якщо учень співає чисто й правильно – значить у нього нормальний слух; якщо ж він співає неправильно, то це ще не значить, що в нього слух поганий. Можливо, що він чує добре, але голос його не слухається, не підкоряється слухові. Через деякий час голосовий апарат розвивається, розширюється діапазон, розвиваються зв'язки між слухом і голосом, і діти починають співати правильно. Буває і так, що учень співає зовсім чисто, але не

всі звуки, а тільки в обмеженому діапазоні, наприклад, тільки звуки низькі, або тільки високі. У цих дітей обмежений не слух, а співацькі можливості [5, с.26].

Гальмувати процес формування вокально-хорових умінь у підлітка можуть його специфічні задатки (відсутність слухової уваги, загальмованість, надлишкова збудливість, особливості пам'яті, загальний емоційний фон особистості, надмірна сором'язливість, відсутність вольових якостей) [5, с.25].

Висновки. Таким чином, урахування індивідуальних музичних здібностей учнів вчителем при формуванні вокально-хорових умінь має неабияке значення. Згадані вище складові не вичерпують комплексу музичних здібностей, однак утворюють його ядро. Учитель повинен бути добре обізнаним з питань психології, фізіології, фонетики, акустики, музичної педагогіки, щоб на основі музичної діагностики визначити рівень співочої культури підлітків та використати найбільш ефективні засоби педагогічного впливу на навчальний процес й збереження здоров'я школяра.

Список використаних джерел

1. Доронюк В.Д. Шкільне хорознавство: навчальний посібник для викладачів і студентів музичних факультетів вищих навчальних закладів / В.Д.Доронюк, Ж.Й.Зваринчук. – Івано-Франківськ: ПрикарпатНУ ім. В.Стефаніка, 2008. – 336с.
2. Навчально-методичний посібник з основ хорознавства / [укладач: Ж.М.Володченко]. – Ніжин: Видавництво НДПУ ім. М.Гоголя, 1999. – 118с.
3. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібник / О.М.Олексюк, М.М.Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264с.
4. Оська С. Внутренний музыкальный слух (В помощь педагогу-музыканту) / Светлана Оська. – М.: «Музыка», 1977. – 72с.
5. Юрко О.О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти: Методичний посібник для вчителів музики загальноосвітніх шкіл, керівників вокальних гуртків, студентів диригентсько – хорових факультетів музичних та педагогічних вузів/ Ольга Олегівна Юрко. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – 138с.

*О.Г.Косенчук,
аспірантка Інституту проблем
виховання АПН України*

УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ

У статті проаналізовані погляди науковців щодо поняття «учнівського самоврядування», визначена роль та місце діяльності органів учнівського самоврядування у процесі соціалізації особистості лідера-старшокласника.

Ключові слова: соціалізація, лідер, самоврядування, учнівське самоврядування.